

100 lat Państwowego Instytutu Geologicznego – dla gospodarki, nauki i edukacji

Archiwum Geologiczne PIG-PIB w drugim 50-leciu istnienia

Tomasz Janicki¹

Geological Archive PGI-NRI in the second 50. anniversary. *Prz. Geol.*, 67: 454–460.

A b s t r a c t. Collecting of geological archives and cores was initiated in 1919 with the establishment of the Polish Geological Institute. During the Warsaw Uprising in 1944 these collections, gathered through the past 25 years, became dispersed and mostly destroyed. After World War II collecting was reactivated and now the Institute has 7 archives of cores and geological samples. They are as follows (arranged in order of a decreasing number of collected samples): Leszcze near Kłodawa (195,000 samples); Kielniki–Przymiłowice (163,000), Szurpiły (107,000), Piaseczno (100,000), Hołowno (94,000), Michałów (37,000) and Halinów (28,000). The main base of geological data of the present Poland's area, and proceeded and systematically developed by the Polish Geological Institute, is the Central Geological Data Base. This base includes, among others, the following subsystems: Documents, Boreholes, Study sites, Well Geophysics, Analyses, Deposits and Geological Collections.

Keywords: Polish Geological Institute, geological archive, drill cores, geological dossiers

W Dekrecie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 31 marca 1938 r. o państwowej służbie geologicznej (Dz.U. RP nr 22, poz. 193) widnieje zapis: *Do zakresu działania Państwowego Instytutu Geologicznego należy (m.in.): Tworzenie i kompletowanie zbiorów geologicznych, petrograficznych, paleontologicznych, kopalin użytecznych oraz gromadzenie innych materiałów, jak rejestry przekrojów wiertniczych itp.* Zasoby informacji geologicznej znajdowały się wówczas w trzech jednostkach organizacyjnych Państwowego Instytutu Geologicznego (PIG) – w Wydziale Muzealnym, Oddziale Rejestracji i Bibliotece. Ich zadania sprecyzowano następująco (Graniczny i in., 2005):

- Wydział Muzealny – gromadzi, przygotowuje i opracowuje naukowo zbiory geologiczne, mapy, przekroje i inne materiały ilustrujące geologię stosowaną i geologię regionalną ziem polskich, stosownie do potrzeb innych wydziałów, grup i zakładów, oraz czuwa nad ich zachowaniem i udostępnieniem.
- Oddział Rejestracji – prowadzi rejestrację wierceń, złóż surowców mineralnych, materiałów drogowych i ceramicznych, gromadzi i systematyzuje wiadomości o poszukiwaniach i eksploatacji złóż surowców mineralnych, otrzymując materiały od wszystkich wydziałów i grup oraz stara się o uzyskanie informacji w tym zakresie z innych źródeł.
- Biblioteka – gromadzi dzieła, wydawnictwa periodyczne i mapy z zakresu geologii i nauk pokrewnych, biorąc pod uwagę potrzeby wszystkich wydziałów, grup i zakładów, nawiązuje stosunki wymienne wydawnictw, opracowuje katalogi i redaguje bibliografię geologiczną Polski.

W czasie Powstania Warszawskiego w 1944 r. materiały archiwalne, gromadzone w Państwowym Instytucie Geologicznym przez całe ćwierćwiecze, uległy prawie całkowitemu zniszczeniu i rozproszeniu. Po II wojnie światowej przerwane prace należało podjąć prawie od samego początku.

W 1945 r. powołano w Państwowym Instytucie Geologicznym Archiwum Rękopisów. W 1952 r. (na podstawie Uchwały Rady Ministrów nr 391 z dn. 14 maja 1952 r.) przeprowadzono reorganizację PIG, po której nadal był on głównym organem naukowo-badawczym państwowej służby geologicznej, ale podlegającym Centralnemu Urzędowi Geologii, powołanemu do życia w 1952 r. (dekretem z 8 października 1951 r. o państwowej służbie geologicznej). Do instytutu włączono wówczas część działów Muzeum Ziemi i zmieniono mu nazwę na Instytut Geologiczny.

W wyniku kolejnych reorganizacji instytutu (w 1953 r. i później w 1967 r.) powstał nowy schemat organizacyjny tej instytucji. W pionie zastępcy dyrektora do spraw surowcowych utworzono nową jednostkę organizacyjną – Centralne Archiwum Dokumentacji Geologicznej. W skład tego zakładu weszły następujące archiwa:

- 1) Muzeum;
- 2) Archiwum Wierceń (materiały opisowe i magazyny rdzeni wiertniczych);
- 3) Archiwum Map;
- 4) Archiwum Rękopisów.

W 1971 r. Centralne Archiwum Dokumentacji Geologicznej przemianowano na Centralne Archiwum Geologiczne, a w 2013 r. – na Narodowe Archiwum Geologiczne. Oprócz centralnego ośrodka w Warszawie istniały i istnieją do dziś jednostki archiwum w oddziałach instytutu. Archiwami geologicznymi w PIG kierowali:

- Maria Żelichowska (do 1968 r.);
- Mieczysław Buczyński (1968–1969);
- Janusz Wnuk (1970–1979);
- Mieczysław Buczyński (1979–1987);
- Ewa Tomalak (1987–1988);
- Maciej Rajecki (1988–1992);
- Janusz Uberna (1992–2001);
- Marek Graniczny (2001–2003);
- Stanisław Doktor (2003–2010);
- Stanisław Speczik (2010–2012);

¹ Państwowy Instytut Geologiczny – Państwowy Instytut Badawczy, ul. Rakowiecka 4, 00-975 Warszawa; tomasz.janicki@pgi.gov.pl

- Katarzyna Jarmołowicz-Szulc (2012–2016);
- Michał Sokołowski (2016 r. do dziś).

NIECO HISTORII

W ciągu ostatnich 50 lat struktura organizacyjna Centralnego Archiwum Geologicznego ulegała modyfikacjom związanym ze stopniowo zmieniającym się zakresem działań służby geologicznej, ale na ogół zawsze pozostawał główny podział na archiwum dokumentów i map oraz archiwum rdzeni wiertniczych (próbek geologicznych).

W 1977 r., zarządzeniem dyrektora, powołano w Instytucie Geologicznym nowy pion – Centrum Informacji Geologicznej *Geocinte*, którego zadaniem było m.in. tworzenie, przechowywanie i udostępnianie centralnego zbioru informacji geologicznych, w formie sukcesywnie tworzonych komputerowych banków danych. Do pionu *Geocinte* należały: Centralne Archiwum Geologiczne, Działowy Ośrodek Informacji Naukowo-Technicznej i Ekonomicznej oraz Zakład Informatyki. Zatem rok 1977 można przyjąć jako datę utworzenia, funkcjonującej do dziś, Centralnej Bazy Danych Geologicznych (CBDG).

Likwidacja Centralnego Urzędu Geologii i reorganizacja służby geologicznej w 1985 r. spowodowały przejście z CUG bogatego zbioru dokumentacji surowcowych, co przyspieszyło dalszy etap komputerowej inwentaryzacji zbioru, przypadający na koniec lat 80. i początek 90. Opracowano wówczas, przetestowano i wdrożono system informacji o posiadanych zbiorach, m.in. ARCHIGEO, którego najważniejsze podsystemy to: ARCHIKOW – zawierający karty otworów wiertniczych, ARCHIDOK – obejmujący informacje o dokumentacjach i niepublikowanych materiałach geologicznych oraz ARCHIMAP – system informacji o materiałach kartograficznych. Następnie uruchomiono ARCHIMAG – system informacji o rdzeniach i próbkach w archiwach rdzeni oraz ARCHIMUZ – bazę danych o zbiorach Muzeum PIG.

W 1992 r. Muzeum Geologiczne, stanowiące wcześniej jednostkę Centralnego Archiwum Dokumentacji Geologicznej, stało się samodzielnym zakładem instytutu. W tym samym czasie rozpoczęto prace nad utworzeniem w CAG Centralnego Banku Informacji HYDRO. Dodatkowo do Centralnej Bazy Danych Geologicznych rozpoczęto wprowadzać informacje o materiałach geologicznych będących w posiadaniu innych jednostek organizacyjnych. W kolejnych latach bazy danych były sukcesywnie uzupełniane.

CBDG jest główną bazą danych geologicznych w Polsce, prowadzoną i systematycznie rozbudowywaną przez PIG. Na początku XXI w., ze względu na zakres informacyjny, w CBDG działały następujące podsystemy: *Dokumenty*, *Otwory*, *Punkty badawcze*, *Geofizyka wiertnicza*, *Analizy*, *Złoża* i *Kolekcje geologiczne*. Ważnym nowym etapem w rozwoju CBDG było rozszerzenie zakresu informacyjnego bazy o dane z map seryjnych: *Szczegółowej Mapy Geologicznej Polski*, *Mapy Hydrogeologicznej Polski* i *Mapy Geologiczno-Gospodarczej Polski*. Systematycznie zestawiano dalsze warstwy GIS, ukazujące lokalizację danych w CBDG, przeznaczone do udostępnienia w witrynie internetowej bazy.

W 2002 r. w ramach prac Archiwum Dokumentów Geologicznych powołano Sekcję Udostępniania Informacji Geologicznej, której zadaniem było i jest rozpatrywanie wniosków o nieodpłatne korzystanie z informacji

geologicznej oraz odpłatne udostępnienie informacji zawartej w dokumentach, bazach danych oraz próbkach geologicznych. W tym samym czasie powstało Archiwum Fotografii Geologicznej – było to wspólne przedsięwzięcie CAG i Muzeum Geologicznego, przemianowane następnie na Sekcję Historyczną, która gromadziła wszelkie dostępne fotografie dotyczące historii PIG i geologii.

Druga połowa lat 90. i początek XXI w. to przede wszystkim modernizacja CAG. Archiwum materiałów geologicznych zostało przeniesione do przyziemia w budynku A przy ul. Rakowieckiej 4 w Warszawie. Pomieszczenia wyposażono w nowoczesne regały i mapownice. Do dziś archiwum dokumentów i ogólnodostępna czytelnia funkcjonują w tej lokalizacji.

ARCHIWUM PRÓBEK GEOLOGICZNYCH

Gromadzenie materiałów wiertniczych rozpoczęto w Państwowym Instytucie Geologicznym już na początku jego istnienia. Jako pierwsze zinwentaryzowano próbki wiertnicze przekazane wraz z innymi materiałami przez Muzeum Przemysłu i Rolnictwa oraz próbki z wiercenia w okolicach Inowrocławia. Początkowo gromadzono je w muzeum instytutu.

W 1927 r., w związku z rozwojem badań geologicznych i wiertnictwa w Polsce, wynikała potrzeba stworzenia odrębnego archiwum do przechowywania rdzeni wiertniczych. Organizatorem i pierwszym kierownikiem Archiwum Wiertniczego był Jan Samsonowicz, współpracujący z Bronisławem Halickim i Zofią Licharową (Żelichowska, 1959). Prawdopodobnie najstarszymi próbkami z wierceń, które nie zostały zniszczone w trakcie II wojny światowej i do dziś są przechowywane przez PIG, są rdzenie z otworu Świdrowa w Górach Świętokrzyskich z 1934 r.

Po reorganizacji instytutu w 1953 r. nastąpiła zmiana pracy archiwum. Zgodnie z zarządzeniem prezesa Centralnego Urzędu Geologii (nr 30 z dnia 30.04.1955 r.) oraz z zarządzeniami dyrektora Instytutu Geologicznego (nr 62 z dnia 30.12.1954 r., nr 23 z dnia 8.07.1955 r. i nr 3 z dnia 16.01.1957 r.) do archiwum zaczęto przekazywać opracowane już próbki geologiczne oraz opisy wierceń na znormalizowanych kartach otworu wiertniczego. Obowiązek przekazywania kart otworów w terminie ustalonym przepisami przyczynił się do bardziej systematycznego napływu materiałów. Stan inwentarza opisanych materiałów wiertniczych na koniec 1969 r. wynosił ponad 100 tys. pozycji (Żelichowska, 1970).

Po wojnie część rdzeni wiertniczych przechowywano w piwnicach nowego gmachu instytutu w Warszawie. Stopniowo jednak materiał wiertniczy zaczęto gromadzić w innych rejonach Polski, co było podyktowane przede wszystkim lokalizacją prac wiertniczych. Do roku 1969 funkcjonowały już cztery archiwa rdzeni: od 1950 r. w Leszczach k. Kłodawy (w skład kompleksu w Leszczach wchodziły również magazyny w Bierzwiennej i Słupczce), od 1953 r. w Puławach i Piasecznie-Iwicznej, od 1967 r. w Hołownie. Archiwa rdzeni działały również przy oddziałach instytutu w Kielcach, Krakowie, Sosnowcu i Wrocławiu.

Ze względów historycznych archiwa terenowe powstawały głównie na miejscu byłych majątków rolnych czy spółdzielni produkcyjnych, m.in. archiwa w Hołownie, Leszczach i Michałowie, lub na terenach dawnych baz

geologicznych, np. archiwum w Szurpiłach. Tylko budynki archiwum w Puławach i Piasecznie-Iwicznej zbudowano (na początku lat 50.) z przeznaczeniem na przechowywanie rdzeni.

Od 1979 r. funkcjonuje archiwum rdzeni wiertniczych w Michałowie k. Lubina, magazynujące rdzenie wiertnicze z wierceń prowadzonych w celu rozpoznania budowy geologicznej zagłębia miedziowego. W tym samym 1979 r. zaczęło działać archiwum rdzeni w Kielnikach, utworzone na miejscu kamieniołomu i zakładów wapienniczych. Są w nim przechowywane rdzenie z dawnych składów w Żarkach i Myszkowie, w których magazynowano materiał skalny z wierceń wykonywanych w ramach poszukiwań rud cynku i ołowiu (Graniczny i in., 2005).

W 1993 r. otwarto archiwum rdzeni w Halinowie k. Warszawy. Obiekt ten, bardzo nowoczesny na owe czasy, zaprojektowano i wyposażono specjalnie pod kątem przechowywania rdzeni wiertniczych. Skrzynki z rdzeniami umieszczono w specjalnych koszach, które były układane na regałach za pomocą wózka podnośnikowego.

W latach 90. instytut przejął od Przedsiębiorstwa Geologicznego w Warszawie archiwum rdzeni w Szurpiłach k. Suwałk. Przez pewien czas było ono użytkowane wspólnie przez obie instytucje.

Pod koniec lat 90. w zarządzie CAG pozostawało, łącznie z oddziałami, 19 archiwów próbek. W następnych latach ich liczba ulegała sukcesywnej redukcji w związku z likwidacją próbek czasowego przechowywania (np. próbek z otworów złożowych i kartograficznych) bądź w wyniku wyłączenia budynków, które ze względu na stan techniczny nie mogły dalej pełnić roli magazynów próbek. Dziś instytut posiada 7 archiwów próbek. Są to (w kolejności liczby przechowywanych próbek): Leszcze koło Kłodawy (195 tys.); Kielniki-Przymiłowice (163 tys.), Szurpiły (107 tys.), Piaseczno (100 tys.), Hołowno (94 tys.), Michałów (37 tys.) i Halinów (28 tys.).

W 2004 r. zakończono pierwszy etap weryfikacji danych o rdzeniach wiertniczych będących własnością Skarbu Państwa, magazynowanych w terenowych archiwach rdzeni wiertniczych należących do CAG oraz do PGNiG. Dane te wprowadzono do Centralnej Bazy Danych Geolo-

gicznych i w ten sposób zintegrowano z danymi o otworach wiertniczych. Okazało się, że zarówno jedne, jak i drugie informacje są niepełne i wymagają uzupełnień. Podjęto wówczas projekt opatrywania skrzynek z rdzeniami wiertniczymi kodami paskowymi. W ramach realizacji tego projektu kompleksowo zweryfikowano zasoby rdzeni w magazynach poprzez:

- ❑ sprawdzenie stanu rdzenia i skrzynki, w której jest przechowywany;
- ❑ w razie potrzeby wymianę skrzynki, poprawienie opisu i opatrzenie kodem paskowym;
- ❑ weryfikację informacji o rdzeniu (m.in. zawartość rdzenia w skrzynce) i otworze wiertniczym w CBDG i w razie potrzeby uzupełnienie tych danych.

System oznaczania skrzyń z rdzeniami kodami paskowymi został opracowany na podstawie rozwiązań stosowanych przez Brytyjską Służbę Geologiczną.

Rozpoczęta w 2004 r. weryfikacja zawartości wszystkich archiwów podlegających CAG wraz z oklejeniem etykietami z kodem została zakończona w 2018 r.

W 2009 r. rozpoczęto starania o wybudowanie na terenie Archiwum Rdzeni w Halinowie k. Warszawy hali magazynowej na potrzeby Archiwum Dokumentów Geologicznych CAG. Budowa nowoczesnej Biblioteki Oryginałów Dokumentów Geologicznych, sfinansowana ze środków Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, została ukończona w 2012 r., a pierwsze dokumenty przewieziono w 2016 r. Ponadto, w związku z intensyfikacją prac wiertniczych na terenie Polski, CAG otrzymał sygnały od wykonawców wierceń o planowanym przekazywaniu w najbliższych latach znacznej ilości skrzynek z rdzeniami z otworów wykonywanych w ramach koncesji na poszukiwanie i rozpoznawanie złóż kopalin. Rozpoczęto również starania o pozyskanie środków na budowę nowej hali na terenie archiwum w Kielnikach. Ponadto w 2013 r. sporządzono projekt oraz rozpoczęto prace zmierzające do budowy nowoczesnego, scentralizowanego archiwum rdzeni wiertniczych, zlokalizowanego na specjalnie w tym celu zakupionym gruncie w Leszczach k. Kłodawy (ryc. 1). Po czasowym wstrzymaniu finansowania inwestycji przez

Ryc. 1. Wizualizacja projektowanego scentralizowanego archiwum rdzeni w Leszczach k. Kłodawy

GGK realizacja budowy będzie kontynuowana. Zostanie wzniesiony budynek magazynowy wysokiego składowania o powierzchni ok. 7500 m² oraz budynek profilatorni z częścią analityczno-badawczą.

Leszcze k. Kłodawy

Archiwum próbek geologicznych w Leszczach jest ważnym ośrodkiem archiwalnym na Niżu Polskim. Zaczątki organizacji tego archiwum wiążą się z osobami profesorów Ryszarda Dadleza i Sylwestra Marka, którzy sprowadzali i porządkowali materiał wiertniczy z nadzorowanych przez siebie otworów strukturalnych oraz poszukiwawczych (sól, węgiel brunatny itp.). Jest ono usytuowane na terenie dawnego majątku ziemskiego, do którego obok dworu i parku należały budynki gospodarcze. W 1985 r. dwór wraz z parkiem został wpisany do rejestru zabytków. Rdzenie są przechowywane w budynkach gospodarskich, dostosowanych do celów magazynowych (w dawnej stajni i oborze) oraz w wybudowanych później halach magazynowych, z których jedna, o powierzchni ok. 1300 m², jest drugą co do wielkości w posiadaniu PIG (po Hołownie). Ponadto w skład kompleksu archiwum w Leszczach wchodziły początkowo magazyny w oddalonej o kilka kilometrów Bierzwiennej (zlikwidowane w 2011 r., po przeniesieniu skrzynek z rdzeniem do Leszcz), Pomarzanach (oddanych później Przedsiębiorstwu Geologicznemu) i Słupeczce (oddanej w latach 90. dawnym właścicielom, po przeniesieniu zbiorów do Leszcz).

W latach 2003–2010 r. pod opieką konserwatora zabytków prowadzono remont, w trakcie którego przebudowano dwór, jednak z dbałością o zachowanie jego stylu (ryc. 2). Po zasięgnięciu konsultacji u ówczesnego dyrektora ogrodu botanicznego w Poznaniu dokonano również restytucji parku.

Pierwszym i zarazem długoletnim opiekunem zbiorów w Leszczach był Wincenty Paradowski (1951–1974). Jego

następcy to Z. Majewski (1974–1989), H. Konopińska (1989–2007) i M. Konopiński (od 2007 r. do dziś).

Obecnie archiwum obejmuje 8 magazynów i gromadzi głównie rdzenie wiertnicze i próbki geologiczne, w tym z bieżącego dokumentowania prac geologicznych. Na koniec 2018 r. w archiwum tym zgromadzono ponad 195 tys. skrzynek z próbkami geologicznymi z ok. 1000 otworów. Poza funkcjami archiwalnymi Leszcze pełnią rolę ośrodka szkolno-konferencyjnego dla ok. 30 osób.

Kielniki–Przymilowice

W latach 50. i 60. XX w. na obszarze śląsko-krakowskim prowadzono intensywne prace poszukiwawcze i rozpoznawcze rud cynku i ołowiu, kierowane przez F. Ekierta i L. Wielgomasa oraz częściowo przez S. Przeniosło. W trakcie badań udokumentowano znaczne zasoby rud w złożach Siewierz–Zawiercie (1964 r.), Zawiercie (1968 r.) oraz Zawiercie Północ (1970 r.) i Gołuchowice (1972 r.). Konsekwencją szeroko zakrojonych prac wiertniczych stała się potrzeba znalezienia miejsca do składowania rdzeni wiertniczych. Udało się wówczas wynająć na terenie Żarek działkę o powierzchni 8000 m² wraz z mieszkaniem. Rdzenie składowano na terenie tej działki w sztaplach przykrytych daszkami. Rozwiązanie to należało więc traktować jako tymczasowe. Rozpoczęto poszukiwania nowej siedziby archiwum. Zadania tego podjęli się ówczesni opiekunowie archiwum w Żarkach – L. Wielgomas, A. Pawlik i J. Bednarski.

W 1979 r., z uwagi na wymogi ustawy o ochronie środowiska, podjęto decyzję o likwidacji spółdzielczego zakładu *Wapiennik*, eksploatującego kamieniołom na zboczach góry Kielniki. Teren tego zakładu wraz z budynkiem przejął wówczas PIG (ryc. 3) i przystąpił do sukcesywnego przewożenia rdzeni wiertniczych z Żarek, co trwało prawie dwa lata. Jednak rdzenie nadal składowano w sztaplach pod daszkami.

Ryc. 2. Dworek w Leszczach po kapitalnym remoncie w 2010 r. Fot. A. Dąbrowska

Przełomową datę w historii Kielnik stanowi rok 1997, kiedy to w wyniku decyzji oraz zabiegów ówczesnego dyrektora naczelnego PIG S. Speczika zbudowano trzy nowe hale o (powierzchni ok. 3200 m²) oraz odnowiono budynki i pomieszczenia socjalne (ryc. 4). Nadzór nad archiwum w Kielnikach od roku 1981 pełnili L. Wielgomas (do 1993 r.), J. Bednarski (do 1991 r.), a następnie A. Pawlik (1991–2004) i T. Wąsek (2004 do chwili obecnej).

W latach 2012–2015 przeprowadzono pełną inwentaryzację zbioru próbek, a część hal wyposażono w regały

Ryc. 3. Budynek administracyjno-socjalny w Kielnikach w chwili przejścia w 1978 r. Archiwum Fot. Geologicznej NAG

Ryc. 4. Budynek administracyjno-socjalny w Kielnikach w 2008 r. Fot. K. Dąbroś

Ryc. 5. Prace inwentaryzacyjne i montaż regałów w jednej z hal magazynowych w Kielnikach w 2014 r. Fot. A. Dąbrowska

wysokiego składowania (ryc. 5). Pełne wyposażenie archiwum w regały jest planowane na lata 2019–2021. Na koniec 2018 r. w archiwum tym zgromadzono 163 tys. skrzynek z próbkami geologicznymi z ok. 750 otworów.

Ze względu na bogatą kolekcję rdzeni, dobre warunki socjalne, wspaniałą lokalizację – w pobliżu miejscowości Olsztyn z ruinami zamku i blisko Gór Sokolich o bogatej jurajskiej rzeźbie z licznymi jaskiniami – archiwum próbek w Kielnikach jest jednym z najlepiej znanych i chętnie odwiedzanych, zarówno przez osoby zainteresowane badaniami rdzeni wiertniczych, jak i pragnące odpoczynku.

Szurpiły

Archiwum w Szurpiłach utworzono w latach 60. przy bazie geologiczno-wiertniczej założonej w celu rozpoznawania suwalskich złóż rud żelaza. Początkowo było ono użytkowane wspólnie przez Zakład Rud Metali PIG i Przedsiębiorstwo Geologiczne. Od 1993 r. było administrowane przez Centralne Archiwum Geologiczne PIG. Na terenie archiwum, o powierzchni ok. 2,2 ha, znajduje się 6 hal magazynowych oraz dwa budynki socjalno-biurowe, z których tylko jeden, wyremontowany w 2010 r., jest użytkowany. Na koniec 2018 r. w archiwum znajdowało się ok. 107 tys. skrzynek z rdzeniami pochodzącymi głównie z otworów wykonanych w celu rozpoznania złóż rud żelaza Krzemianka, Tajno i Udryń. Nadzór nad archiwum pełnili Z. Samociuk (1993–1998), H. Paciorkowski (1998–2016) i A. Aponik (od 2016 r. do dziś).

Piaseczno

Budynek archiwum w Piasecznie, o pięciu kondygnacjach, zbudowano latach 50. W projekcie uwzględniono specjalne przeznaczenie budowli do przechowywania rdzeni wiertniczych. Obok budynku archiwum stoi barak o niezbyt wysokim standardzie wykończenia. W czasach PRL-u w baraku tym zamieszkiwali niektórzy pracownicy instytutu, oczekujący na przydział mieszkań w Warszawie. Takimi lokatorami byli w Piasecznie m.in. J. Uberna i J. Kanasiewicz. Do pracy w Instytucie dojeżdżali oni kolejką wąskotorową. W archiwum tym zgromadzono ok. 100 tys. skrzynek z rdzeniem. Nadzór nad zbiorami sprawowali S. Stelmaszczyk (do 1994 r.), S. Wąsik (1994–1996), Janusz Łyszkowski (1996–2007), Andrzej Łyszkowski (2007–2017) oraz Adam Łyszkowski (od 2017 r. do dziś).

Hołowno

Archiwum w Hołowni powstało w 1966 r. w miejscu spółdzielni produkcyjnej, której budynki gospodarcze zaadaptowano na magazyny rdzeni (ryc. 6). Na powierzchni 2,8 ha znajduje się 6 budynków, w tym ogromna hala magazynowa, o powierzchni ok. 1500 m²,

wzniesiona w 1988 r. W Hołownie znajduje się około 94 tys. skrzynek z próbkami, w tym pochodzących z bieżącego dokumentowania prac geologicznych. Podobnie jak w archiwum w Leszczach czy Piasecznie opieka nad archiwum w Hołownie stała się rodzinną tradycją – nadzór nad archiwum sprawowali Marian Sakowicz (1967–1971), Helena Sakowicz (1971–2007) i Maria Sakowicz (od 2007 r. do dziś).

Michałów

Archiwum w Michałowie utworzono w 1979 r. w związku z intensyfikacją wierceń rozpoznawczych w Lubińsko-Głogowskim Zagłębiu Miedziowym. Początkowo funkcję magazynów pełniły dwa budynki gospodarskie (stajnia i stodoła), do których w latach 1993–1994 dobudowano dwa blaszane magazyny. Do archiwum wozono rdzenie pochodzące nie tylko z poszukiwania i rozpoznawania złóż rejonu Dolnego Śląska, ale również z innych otworów badawczych wykonywanych przez Oddział Dolnośląski PIG. Michałów był ostatnim archiwum, w którym przeprowadzono pełną inwentaryzację próbek oraz oznakowanie skrzynek etykietami z kodem kreskowym (zakończono w 2018 r.). Zgromadzono tu 54 tys. skrzynek z ponad 1000 otworów. Nadzór nad tym archiwum pełnili M. Kado (do 1993 r.) i W. Łukasik (od 1993 r. do dziś).

Halinów

Archiwum w Halinowie zajmuje teren o powierzchni 0,72 ha. Na działce tej stoi kilka budynków wzniesionych w latach 1993–1994, połączonych komunikacyjnie w jedną powierzchnię magazynową (ryc. 7). Służą one do przechowywania ok. 38 tys. skrzynek z rdzeniami wiertniczymi pochodzącymi ze 170 otworów, w tym z bieżącego dokumentowania. Opiekunem archiwum od początku jego istnienia jest Stanisław Wilgatek.

Puławy

Do 2018 r. w Puławach mieściło się jedno z najstarszych polskich archiwów geologicznych, zbudowane w 1953 r. Pierwotnie projekt zakładał lokalizację piętrowego budynku administracyjno-gospodarczego oraz 7 budynków magazynowych. Ostatecznie zbudowano tylko 4 magazyny z wydzieloną częścią mieszkalną dla osoby nadzorującej archiwum. W Puławach gromadzono rdzenie z otworów wykonywanych w celu poszukiwania i rozpoznawania złóż siarki, fosforytów i surowców skalnych. Opiekunami tego archiwum byli Stefan Stefaniak (do 1989 r.), Wiesław Stefaniak (1989–2006) i R. Złomańczuk (2006–2018). Ze względu na zły stan techniczny budynków i brak ekonomicznego uzasadnienia ich remontu archiwum w Puławach zostało ostatecznie zlikwidowane w 2018 r., a rdzenie wiertnicze przewieziono do Hołowna i Leszcz.

Ryc. 6. Magazyn nr 3 archiwum w Hołownie – stan w 1966 r., w czasie przejścia terenu przez instytut. Arch. Fot. Geologicznej NAG

Ryc. 7. Magazyn w Halinowie. Skrzynek z rdzeniami wiertniczymi oznakowane etykietami z kodem kreskowym. Fot. M. Graniczny

ARCHIWUM GEOLOGICZNE DZIŚ – NARODOWE ARCHIWUM GEOLOGICZNE

Narodowe Archiwum Geologiczne (NAG) zostało utworzone zarządzeniem dyrektora PIG-PIB w styczniu 2013 r. Kontynuuje ono działalność Centralnego Archiwum Geologicznego. NAG prowadzi prace w zakresie przyjmowania, ewidencjonowania, przechowywania, konserwowania oraz udostępniania informacji geologicznej w postaci dokumentów archiwalnych (analogowych i cyfrowych), próbek geologicznych oraz zbioru danych geologicznych w formatach cyfrowych. Materiały te stanowią własność Skarbu Państwa o bardzo wysokiej wartości. Wspomagają one badania geologiczne, planowanie przestrzenne i zarządzanie środowiskiem, służą racjonalnemu wykorzystaniu surowców mineralnych i gospodarce wodnej.

Narodowe Archiwum Geologiczne ma swoje filie we wszystkich oddziałach regionalnych PIG-PIB; w Warszawie natomiast obejmuje następujące jednostki:

□ Archiwum Dokumentów Geologicznych (ryc. 8);

❑ Archiwum Próbek Geologicznych;
❑ Archiwum Cyfrowe.
Archiwum Dokumentów Geologicznych przyjmuje, gromadzi ewidencjonuje i udostępnia materiały archiwalne:

- ❑ dokumentacje wynikowe otworów wiertniczych, karty otworów wiertniczych i inne materiały związane z prowadzeniem robót wiertniczych;
- ❑ dokumentacje geologiczne złóż, dokumenty hydrogeologiczne, geologiczno-inżynierskie, geofizyczne i wszystkie pozostałe opracowania związane z geologią i dziedzinami pokrewnymi (np. środowiskowe, analizy chemiczne i inne);
- ❑ materiały autorskie szczegółowych map geologicznych, hydrogeologicznych i geologiczno-gospodarczych;
- ❑ materiały archiwalne dostępne na nośnikach elektronicznych.

W wydzielonej części dotyczącej map gromadzi, ewidencjonuje i udostępnia:

- ❑ mapy topograficzne, zdjęcia lotnicze i satelitarne oraz niektóre inne materiały kartograficzne;
- ❑ mapy geologiczne, teksty objaśniające do map i inne wydawnictwa kartograficzne PIG-PIB;
- ❑ mapy geologiczne i pokrewne, nadsyłane z zagranicy drogą wymiany i darów.

Ponadto prowadzi bieżącą rejestrację i cyfrowe katalogowanie wszystkich wymienionych archiwaliów (w ramach Centralnej Bazy Danych Geologicznych) wraz z ewidencją wglądu do nich i ich udostępniania (ryc. 9).

Oprócz tego w Archiwum Dokumentów Geologicznych są gromadzone i opracowywane materiały geologiczne posiadające historyczną wartość archiwalną – w postaci zdjęć, szkiców, map geologicznych, materiałów rękopiśmiennych oraz danych osobowych wybitnych postaci związanych z naukami o Ziemi.

W części dotyczącej poligrafii archiwum zajmuje się wykonywaniem kopii dokumentów i powielaniem skopiowanego materiału na nośniku papierowym lub elektronicznym. Wszystkie cyfrowe kopie analogowych dokumentacji geologicznych są gromadzone w Archiwum Cyfrowym NAG. Sekcja dystrybucji wydawnictw przyjmuje i kataloguje nowe pozycje wydawnicze PIG oraz zajmuje się ich sprzedażą, również poprzez sklep internetowy.

W 2017 r. obsługa zbioru dokumentów i próbek geologicznych przedstawiała się następująco:

- ❑ zarejestrowano ok. 11 tys. dokumentów oraz 700 map publikowanych;
- ❑ utworzono kopie bezpieczeństwa archiwaliów poprzez skanowanie materiałów źródłowych – ok. 78 tys. skanów;
- ❑ przyjęto ok. 270 mb. dokumentów z innych przedsiębiorstw;
- ❑ do biblioteki w Halinowie przewieziono ok. 165 mb. dokumentów;
- ❑ przeprowadzono prace konserwacyjne 355 tys. kart dokumentów;
- ❑ do archiwów przyjęto ok. 22 tys. skrzynek z próbkami ze 152 otworów odwierconych na obszarach roz-

Ryc. 8. Biblioteka oryginałów dokumentów geologicznych w Halinowie. Fot. B. Ruszkiewicz

Ryc. 9. Wypożyczalnia i czytelnia archiwum. Fot. B. Ruszkiewicz

poznania złóż węglowodorów, węgla, rud miedzi, niklu oraz soli kamiennej;

- ❑ przyjęto i obsłużono ok. 2 tys. wniosków o korzystanie z informacji geologicznej;
- ❑ w ramach digitalizacji dokumentów geologicznych zeskanowano ok. 600 mb. dokumentów, tj. ok. 1,6 mln stron.

To tylko statystyka i suche liczby, lecz kryje się za nimi ogrom pracy, może mało efektywnej, niemniej bardzo ważnej, bez której trudno sobie wyobrazić sprawne funkcjonowanie Polskiej Geologii.

LITERATURA

- GRANICZNY M., DOKTÓR S., URBAN H. 2005 – Archiwa rdzeni wiertniczych i próbek geologicznych Państwowego Instytutu Geologicznego 1919–2004. *Prz. Geol.*, 53: 390–393.
- GRANICZNY M., DOKTÓR S. 2005 – Archiwum rdzeni wiertniczych i próbek geologicznych w Hołownie. *Prz. Geol.*, 53: 475–476.
- PIG-PIB 2018 – Sprawozdanie z działalności Państwowego Instytutu Geologicznego – Państwowego Instytutu Badawczego w 2017 r. *Państw. Inst. Geol.*: 64–68.
- ŻELICHOWSKA M. 1969 – Muzea i archiwa zbiorów geologicznych oraz magazyny rdzeni wiertniczych. 50 lat działalności Instytutu Geologicznego w służbie nauki i gospodarki narodowej. *Biul. Inst.*, 250: 73–82.
- ŻELICHOWSKA M. 1969 – Archiwa dokumentacji geologicznej. 50 lat działalności Instytutu Geologicznego w służbie nauki i gospodarki narodowej. *Biul. Inst.*, 250: 83–90.